

לפני איל יוסף, אשר יאמר לפנים תעשה

שמעון גרידי, חבר כנסת
תל אביב-יפו, רח' צדוק הכהן 11
טלפון: 3958

ב"ה טו' בתמוז תשטז
24.6.56

[תשובה]

כבוד ידידי היקר ר' שמעון גרידי הי"ו

תל אביב

היום קבלתי ארבע שאלותיו והנני לענות.

[א] בתימן לא היו עושין שום חגיגה או סעודה ביום שהנער מתחיל להניח תפלין ולא ידוע שם מנהג זה כלל, כי כל מנהג שאינו מבוסס על אשיות התלמוד לא נתפשט שם. ויסוד המנהג הוא בזוהר חדש בראשית על פסוק "ויפח באפיו נשמת חיים" ושם כתוב כי רשב"י עשה סעודה גדולה לחכמי ישראל ביום שהניח ר' אלעזר בנו תפלין וקטש את כל הבית בכלי יקר עיין שם דברים נפלאים.

[ב] לא היו מקפידים בתימן שהנער יניח דוקא בגיל י"ג אלא מתחיל להניח בגיל תשע או עשר הכל לפי חריפות הבן והתפתחותו. ודבר זה תלוי במחלוקת רש"י והרמב"ם, שלרש"י אין חובת חנוך לקטן במצות תפלין אפילו לקטן שהגיע לחנוך עיין בפירושו למשנה ברכות דף כ

הבנוי בהוראותיו ע"פ גדול חכמי בבל הרב "מעשה ניסים" כדורי שהיה מתלמידיו המובהקים של ה'בן איש חי' ואשר הראש"ל צ הגר"מ אליהו זצ"ל, חוברי חיבורים וחברי ביה"ד הגדול, באתי בשורות קצרות במלאת שנה להסתלקות מ"ר הראש"ל צ זצ"ל והשגותיו, ע"מ שיתקן לבאות. ואכן ראיתי לוחות אלו בידי הראש"ל צ עם הערות כתי"י בידי הראש"ל צ ללמדך כמה היתה בין השניים ניכרת שתפות וחברותא של אמת כשבאים להעמיד דברים על דיוקם.

קנאות לשמירת מנהגי אבות

בהלוייתו של מארי זצ"ל לוייתו לראש"ל צ בנסיעתו, ותוך כדי נסיעה שאלני הראש"ל צ: אם היית בשעת הטהרה למארי? (אגב, זכיתי להיות שותף בטהרת רבים מחכמי תימן) השבתי בחיוב: כן. שוב שאלני הראש"ל צ: כי מנהג תימן שאין עושים שטיפה פנימית (=חוקן) לנפטר משום כבוד המת. וציין הראש"ל צ כי בספר נשר החיים של הרב טוקווינסקי שהוא בעיקר למנהגי אבא וקבורה לבני אשכנז כ' שזה מנהג שהתחדש בדורות האחרונים לפני כמה מאות שנים ושבאמת בדורות הראשונים היו מקפידים על כבוד המת. ושוב שאל הראש"ל צ: האם ידוע לי כי מארי כ' בצוואתו שאעשה לו טהרה? השבתי: איני יודע. הוסיף הראש"ל צ: אם היה לי זכות לעשות לו טהרה למארי היית מקפיד לעשות טהרה כמנהג בני תימן.

שמירת כבוד תורת מארי

זכו משפחת מארי להעמיד ישיבה על קברו בכלל יום השנה לפטירתו ביום עיון ולימוד במשנתו ותורתו, ואכן בחיותו של הראש"ל צ הקפיד להשתתף בהם, ויתירא מכן היה מדגיש בפניו בסמוך לימי עיון אלו כי אדאג לדבר עם הנוגעים בדבר האחראים להפצת שיעוריו בלויין "קול צופר" כי יהיו כיתוביות לפני ואחרי השיעור על מסירת שיעור ביום עיון ביום השנה של מארי בהשתתפות הראש"ל צ כפי בקשתו. אשרי עין ראתה ושמעא כל אלה מקרוב.

קנאי ליראת שמים

שמעתי לא אחת מהראש"ל צ כי היו מגיעים בפניו אנשים מסוגים שונים שלא אחת היו מתנים בפניו על כך שאינו יוצא נגד הרב קאפח ובפרט כי בדעותיו הוא שונה ממנו וכן לדעת רוב הציבור, השבתים: שיראו לי אדם בעל שיעור קומה כמוהו במידות נערצות וביראת שמים כמותו. ואני הקטן כששאלוני בשפולי

סוף עמוד א, ועיין תוס' שם. ולרמב"ם והגאונים יש חובת חנוך בתפלין כמ"ש בפ"ד תפלין הל' יג, ובתימן נהגו כשטת רמב"ם והגאונים.

[ג] אין קשר בין עליה לתורה לנער לבין זמן התחלתו להניח תפלין, שכל זמן שהנער יודע למי מברכין ויודע לקרוא הפסוק מתוך הכתב (לא על פה) מעלין אותו ולשי נמנה מכלל השבעה קוראים וכמ"ש רמב"ם בפ"ב תפלה הל' יב וש"ע א"ח סי' רפב. וגיל הרך בתימן להתחיל לעלות לתורה הוא כבן שבע. ועוד לפני כן מרגילין אותו לעלות לתורה ל"בנימין" או "יורד משה" אבל אינו נחשב ממנין הקוראין כי עדין אינו יודע לקרוא מן הכתב כי אם על פה.

[ד] אני החלתי להניח תפלין בראשית השנה וגם ילדי החלילו להניח בראשית השנה התשיעית בלי שום טקס לא חגיגה ולא סעודה, ומי שקשה להשתלט עליהם. באווירה כזו טבעי שגם בתחום התורני התפשטה צורת החשיבה שלפיה בימינו אין צורך שתלמיד חכמים יהיה בקי גם בתחומי המדע ודי לו אם יהיה בקי בתחומי בלבד – תחום ההלכה. גישה זו מתחזקת בעקבות העובדה שעם התרחבותה של הספרות התורנית תלמיד חכמים יכול להחשב פוסק רק אם יש לו שליטה בכמות גדולה מאוד של ספרים, והדבר מקשה על יכולתו להתרחב וללמוד תחומים אחרים (הרמב"ם צפה את תחילתה של מגמה זו עם התרבות חיבורי הרבנים, ולדעתו נגדה קבעה התורה איסור על כתיבתה של התורה שבעל פה, מו"נ א, עא).

קוראים נוספים המעוניינים לפרסם תשובות, מאת מו"ר הגאון ר' יוסף קאפח זצ"ל מוזמנים ליצור קשר בטלפון: 054-2443930 או בדוא"ל: orhalichot@gmail.com

הרב שי צדוק יצ"ו

אור ה'מורה'

בשבת הרב-תחומיות

דמותו של הרמב"ם מוצגת פעמים רבות כדגם אופייני לתלמיד-חכמים של ימי הביניים. באותם ימים איש המדע היה בעל ידע בכל תחומי המדע החל מרפואה וכלה במיזיקה ומטפיזיקה, וכך גם הרמב"ם שלט בכל תחומי הידע של אותם ימים. בימינו לעומת זאת מתאפיינ המדע במידור ובדרך כלל מי שיודע פיזיקה גרעינית אינו יודע מה שמתרחש בגנטיקה, ומי שבקי באסטרופיזיקה אינו יודע דבר בפילוסופיה מודרנית. החסרון הגדול שבשיטה המודרנית גלוי לעין שכן פעמים רבות מדענים אינם משתמשים בטכנולוגיות חדשות כיון שהן שייכות לתחום אחר והם אינם מודעים ליכולתן לתרום למחקר שלהם. ישנם נסיונות להתמודד עם חסרון זה על ידי הקמת תכניות בינתחומיות שיגשרו בין התחומים השונים אולם המגמה הכללית עדיין מתנהלת כשכל תחום פועל בצורה עצמאית, בעיקר בגלל התרחבותו של המדע למימדי ענק שקשה להשתלט עליהם. באווירה כזו טבעי שגם בתחום התורני התפשטה צורת החשיבה שלפיה בימינו אין צורך שתלמיד חכמים יהיה בקי גם בתחומי המדע ודי לו אם יהיה בקי בתחומי בלבד – תחום ההלכה. גישה זו מתחזקת בעקבות העובדה שעם התרחבותה של הספרות התורנית תלמיד חכמים יכול להחשב פוסק רק אם יש לו שליטה בכמות גדולה מאוד של ספרים, והדבר מקשה על יכולתו להתרחב וללמוד תחומים אחרים (הרמב"ם צפה את תחילתה של מגמה זו עם התרבות חיבורי הרבנים, ולדעתו נגדה קבעה התורה איסור על כתיבתה של התורה שבעל פה, מו"נ א, עא). בהתחזקות יסודית יותר ניתן לראות שהתיאור שהצגנו איננו מדויק ולמעשה לא חל שינוי מהותי בין

הרב ד"ר חננאל סרי יצ"ו

התקופות השונות. מדובר בתפישות עולם שהיו ונותרו במחלוקתם העקרונית. גם בין חכמי ימי הביניים מעטים היו אנשי אשכולות כדוגמת הרמב"ם והראב"ע שהיו בקיאים גם בתורה וגם במדעים השונים על בוריים. החתירה להחכים בתחומים רבים ככל האפשר ולחפש תיאום והרמוניה ביניהם היא מיסודותיה העקרוניים של משנת הרמב"ם. ואולי לא לגמרי דייקנו כי מדובר במשנת הרמב"ם כפי שהוצגה על ידי מו"ר הרב יוסף קאפח זצ"ל, אך לאחר שחשף את ראיותיו קשה שלא לקבל את דבריו. רבים ממפרשי הרמב"ם שלא הבינו עמדה זו וניסו לפרשו כל אחד לפי תחומי ההתמחות האישיים שלו, מצאו סוגיות שלא יכלו לבארן. הרב קאפח חתך ולימד, דרש והראה שלא ניתן להבין את משנתו של הרמב"ם על בוריה אם לא מכירים את מכלול הידע הרחב ששלט בו ענק הרוח שלפנינו. משנתו משלבת הלכה עם פילוסופיה, הלכה עם מלאכה (ריאליה והכרת האומנויות השונות), הלכה ופרשנות מקרא, ותורה ומדע על כל תחומיו כפי שהיו בימיו. הלכות טרפות והלכות יום הכיפורים שלובות עם ידיעותיו הרפואיות, ומשנתו הפילוסופית רוויה מעקרונות ההלכה וספרי המקרא, כל תחום משפיע על חבריו וגם לומד מהם – כך היא דרכה האמיתית של תורה. הרב קאפח הצביע על טעויות רבות שנמצאו בדברי המפרשים השונים שלא נהגו בדרך זו ולכן לא ידעו לפרש בצורה נכונה את משנתו של הרמב"ם. הרב קאפח הוסיף וציין בסוף מהדורתו לאגרות הרמב"ם (עמ' קנ-קנא) גורם חשוב שמכשיל חכמים בסוגיות כגון אלו והרמב"ם הצביע עליו כדי שנדע להשמר ממנו. מדובר באחת המחלות המופלאות שפוגעות בבני האדם, מחלה שאותה הוא מתאר כמחלה

שכמעט אין מי שניצל ממנה והוא מכנה אותה בשם המחלה האנושית. האדם החולה בה מפריז בהערכת חכמתו ומעז להתבטא גם בתחומים שרחוקים מידיעתו. המחלה שכיחה דווקא בקרב אנשים שגדלותם בתחום כלשהו הוכרה והתפרסמה, כיון שהכבוד שמעניקים להם הסובבים אותם מסחרר אותם ומקשה עליהם להודות שיש דברים שאינם בקיאים בהם (ראה גם הערותיו של מורי במקום 21,24,27). הרב קאפח סבור שגם גדולי תורה עשויים להכשל במחלה זו, וכאן הוא עומד על אחת מנקודות המחלוקת העקרוניות של הרמב"ם עם מפרשים אחרים, השאלה האם מתוך התורה עצמה אדם יכול להחכים גם בחוכמת המדעים (כדברי הרמב"ן בהקדמת פירושו לתורה). הרמב"ם בצורה מאוד ברורה טען שתוכנה של התורה הינו לימוד והדרכה בכל הנוגע לנפשו של האדם ולא במה שקשור בטבעו וגופו (הל' ע"ז יא, יב והל' מזוזה ה,ד). אמנם לעתים משולב בה ידע על העולם בדרך אגב ואז ברור שהוא אמיתי (שכן הקב"ה בוודאי יודע את טבעו של העולם) ואולם אין בתורה מטרה להעביר ידע זה בצורה מסודרת וכוללת. בשל כך הורה הרמב"ם על הצורך והחשיבות לעסוק בלימודם של המדעים ואף נתן להם חלק במסגרת שעות לימוד התורה (הל' ת"ת א, יא-יב). השקפה זו מציבה יעד ואתגר גבוהים עבור כל לומד – מצד אחד אין תלמיד חכמים היכול לפטור עצמו מעיסוק בלימודי המדעים, ומצד שני לפי הרמב"ם אין אדם (ובמיוחד מדען חכם שיש לו כשרונות שכליים) היכול לפטור עצמו מלימוד התורה גם אם סייע ללומדי תורה בממונו (ראה הל' ת"ת א, ח, ט; ג, י).

מר ישראל והב יצ"ו

קריאת רחוב בירושלים ע"ש מו"ר הרב יוסף קאפח

לפני כחודשיים, ביום כ"ג בניסן, נחנך רחוב בירושלים ע"ש מו"ר הרב יוסף קאפח זצ"ל. ברחוב זה הנמצא בשכונת נחלת אחים הוותיקה, גר מארי (ועדיין גרה רעייתו שתחי'). מקודם היה שמו רחוב לוד, ועתה הוסב ושונה על-פי רצון המשפחה שהעדיפה זאת על-פני קריאת השם בשכונה חדשה (אגב: בירושלים ובערים אחרות ישנו גם רחוב (ע"ש הסב מארי יחיא קאפח זצ"ל, הרב הראשי ליהודי תימן). בטקס חנוכת הרחוב נשאו דברים ראש העירייה מר ניר ברקת, הרה"ג רצון ערוסי, פרופ' משה בר-אשר, נשיא האקדמיה ללשון העברית (שבשעתו קיים קשרים הדוקים עם מארי ואף כתב עליו דברי זיכרון). כמובן נכחו אשת הרב הגב' ברכה שתחי', בני המשפחה ועשרות חברים ותלמידים, שכנים ומכרים.

וכאן יש מקום להעיר: הנוסח שנכתב בשלט הוא נאה. הרב מתואר בו: דיין, פוסק מנהיג, גדול מפרשי הרמב"ם בדורנו, תרע"ח-תש"ס. כמקובל, השם נכתב בשלוש שפות, אולם שם המשפחה "קאפח" שובש באותיות הערביות (כרגיל בארצנו): נכתב באות ביי"ת במקום פ"א, וכא"ף רפויה במקום ח"ית. חבל ש"מסורת המשבשים בעם", שמארי בעצמו ביקר אותה לא פעם, הולכת ונמשכת ואינה פוסחת אף מעל שלטי הרחוב, וברור שצריך לדרוש ולתקן הדבר. בסיום, הוזמנו הנוכחים לתפילה מנחה וערבית בבית הרב, בחדר עבודתו ובספרייה הידועה שלו (נאמר לי שהיא פתוחה לציבור, על-פי תיאום מראש). כידוע, תלמידים וחוקרים נעזרים במשך שנים רבות בתצלומי כתבי-היד שהר"י קאפח העמיד בשעתו לרשות הספרייה הלאומית בגבעת רם.

אוצר מכון משה

כל ספרי מכון משה בדיסק אחד

כולל תוכנת חיפוש פשוטה להפעלה מבוססת OCR

כל כרטי משנה תורה לרמב"ם מהדורת הרה"ג יוסף קאפח זצ"ל,

אמונות ודעות לרס"ג, איוב, משלי, תהילים וזניאל עם פירוש רס"ג ועוד מספרי רס"ג

הכוזרי לריה"ל, ביאור מלאכת ההגיון להרמב"ם, חובת הלכות לרבנו בחיי, מאור האפלה,

במעגלי יושר, מדרש הביאור, כתבים לרה"ג יוסף קאפח, שערי צדק,

התורה וההלכות עמנו להרה"ג רצון ערוסי, ברכת משה

ועוד כותרים רבים נוספים בהוצאת "מכון משה"

רכישה באתר המכון: www.net-sah.org או בדיוור ישיר לביתך בטלפון 03-5351119

